

"Kvinder og Rus" – Vejen fra Forskning til Udstilling

Andine Hennig

M.A.- studerende i Antropologi med specialisering i Museumsstudier ved University of Denver, Colorado, USA

Indledning: Om at pjække fra undervisning og finde spændende alternativer

December 2002 kom med regnvejr, sne og kulde. Jeg, daværende bachelor-studerende i etnografi ved Aarhus Universitet, sad og knoklede med min semesteropgave, men engang imellem vovede jeg mig ud i byen, bare for at komme lidt væk fra noter, bøger og min computer, der fortalte mig, at jeg havde skrevet alt for få sider i forhold til den tilbageværende tid for afleveringen af opgaven. Bl.a. bød Kvindemuseet ved Domkirkepladsen på nogle interessante foredrag, og lige pludselig kom jeg i tanke om, at der vel fandtes en verden uden for Moesgårds gamle murværk. I løbet af semestret havde jeg fattet antropologisk interesse for museumsverdenen, arbejdsmulighederne, udstillinger og konservering af genstande. Da jeg ikke rigtigt kunne integrere faguddannede for det kommende semester, ledte jeg febrilsk efter et alternativ. I troen på, at jeg var alt for sent ude med at søge ind på andre, museumsorienterede fag, spurgte jeg så af ren nysgerrighed museumsinspektør Merete Ipsen på Kvindemuseet, om hun ikke havde et projekt, som hun kunne bruge mig til i et halvt års tid. Utroligt nok havde museet fået bevilget penge fra Helsefonden til et formidlingsprojekt med titlen "Kvinder og Rus". Jeg havde spurgt det rette sted på det rette tidspunkt! Efter at vi havde mødtes et par gange og diskuteret projektets indhold og min deltagelse, mine forventninger og mine kvalifikationer som 5. semesters studerende, blev jeg budt velkommen til at deltage i dataindsamlingen til en udstilling om emnet "Kvinder og Rus". Jeg tog glad imod tilbuddet om et praktikophold, og i det følgende vil jeg fortælle, hvad det har indebåret af arbejdsopgaver, og hvad jeg har fået ud af det.

Tilgang til projektet: Hvordan, hvornår, hvorfor?

Den 10. februar 2003 startede jeg på mit ekstraordinære praktikophold. "Kvinder og Rus" blev et udmærket projekt for mig, fordi jeg fik indsigt i et område, som er ret tabubelagt i det danske

samfund. Udgangspunkt for tilrettelæggelsen og gennemføringen af min forskning var følgende spørgsmål: Hvad er kvindens rolle i samfundet i forhold til alkohol og andre rusmidler? Hvilken betydning har rusen for hende? Hvilke konsekvenser får det, når hun er ude i et misbrug? Hvordan ser behandlingsmulighederne for kvinder ud? Alt sammen spørgsmål, som jeg fik besvaret i løbet af de følgende fem måneder.

Merete Ipsen blev min projektansvarlige. Sammen udarbejdede vi en problemformulering, og jeg præsenterede, hvilke forskningsmetoder antropologien kunne byde på. Et af de vigtigste redskaber er etnografisk feltarbejde. Denne metode indebærer, at man både observerer og samtidig deltager aktivt i felten, dvs. taler med folk, gennemfører interviews og gør de ting, som skal til for at integrere sig i felten. Vi definerede to målgrupper, som jeg skulle interviewe: private kvinder, som ville fortælle om deres oplevelser med rus, og mere 'offentlige' personer, der arbejder på behandlings- og rådgivningscentre. De private informanter henvendte sig overvejende på eget initiativ, efter at have set opslag om projektet. Den anden gruppe kontaktede jeg selv. Jeg designede interviewguides tilpasset til hver målgruppe og begyndte samtidigt at søge efter relevant litteratur inden for emnet. Der var forbavsende lidt! Derfor rådførte jeg mig med personer, der arbejder med rusmiddelforskning og -oplysning, som kunne give mig nogle retningslinjer med hensyn til interviewene og min egen rolle i projektet. Som antropolog er det nødvendigt at gøre sig overvejelser om ens egen rolle i felten, fordi man arbejder med andre mennesker på en måde, hvor venskaber kan blive bygget, hvor tillid til hinanden er essentielt for et godt forskningsresultat, hvor intime og emotionelle informationer skal behandles respektfuldt, og hvor der skal accepteres personlige grænser i forhold til spørgsmål og svar. Jeg var lidt nervøs for at møde kvinderne, for jeg vidste, at nogle af dem havde haft smertefulde oplevelser med rusmidler og havde kæmpet hårdt for at komme ud af et narkotika- eller alkoholmisbrug. Andre kvinder havde oplevet en lige så smertefuld tid, ved at se og leve som pårørende med forældres eller ægtefælles afhængighed.

Det blev et spændende feltarbejde! I marts og april gennemførte jeg i alt femten interviews. Kvinderne inviterede mig til deres hjem, hvor vi talte om deres liv og oplevelser. Med deres samtykke blev samtalerne optaget på bånd. Endvidere aftalte jeg møder med rådgivere, behandlere og ledere på både offentlige og private behandlingscentre og opholdssteder. Her blev jeg også altid mødt med velvilje og interesse i projektet. Samtidig med interviewene læste jeg artikler, bøger¹, aviser² og adskillige sider på internettet om emnet. Den teoretiske baggrund

dannede grundlag for kvalificeret analyse af mine indsamlede data fra interviewene og andre aktiviteter, såsom AA-møder (Afholdende Alkoholikere).

I maj måned sad jeg med transskriberingsarbejdet. Mange timers samtaler skulle transformeres til ord på papir for at kunne indgå i en analyse og evaluering af mine forskningsspørgsmål. I juni kunne jeg begynde at skrive teksterne til udstillingen og en eventuel publikation. Kvindernes fortællinger og oplevelser med rusen blev til gribende historier og indgik i udstillingen 'Kvinder og Rus', som åbnede september 2004.

Forskningsresultater: Rus for Sjøv og Alvor – Historier Fortælles

Da jeg begyndte i 'Kvinder og Rus'-projektet, kendte jeg ikke specielt meget til dette emne og problematiseringen af det. Derfor har det for mig som vordende antropolog været yderst interessant at undersøge det kulturelle fænomen om at beruse sig. Som det fremgår af de skriftlige kilder vedrørende emnet, har ruskulturen længe været kendt og praktiseret i Danmark³. Alkoholrusen har været en fast del af danskernes hverdag siden de ældste tider. Uanset politiske, sociale og økonomiske ændringer i samfundet har alkoholen altid fundet sin plads som enten nærings-, nydelses-, helbredelses- eller beruselsesmiddel, alt efter hvad der var acceptabelt. Til alkohol kommer også medicin i det 19. århundrede og senere illegale, syntetisk fremstillede rusmidler, såsom LSD, amfetamin (speed) og ecstasy.

Kvindes brug af rusmidler er specielt interessant, fordi her er modstridende argumenter med hensyn til, hvorvidt der hersker ligestilling mellem kvinder og mænd eller ej, hvad angår druk, medicinmisbrug og illegal rusmiddelbrug. Nogle kilder taler om, at både mænd og kvinder opfordres til at beruse sig uden at tegne et dårligt billede af det kvindelige køn, mens andre kilder påstår, at kvinder stadigvæk kæmper med kulturelt konstruerede forestillinger om den 'pæne pige' og den 'gode mor'. Kvinderne, som har fortalt om deres rusoplevelser og deres misbrug, erkender en kønsforskel og beskriver den både direkte og mere indirekte.

Ulla: "Hjemme drak jeg altid alene. Når jeg var i byen, drak jeg sammen med andre, men der passede jeg meget på ikke at drikke for meget. Min facade skulle bare bevares for enhver pris. Jeg skjulte det så godt, jeg kunne."

Dorte: *"Det er ikke sådan, at jeg fortryder eller er flov over det, fordi stofferne har været en del af mit liv. Men der er mange mennesker, der har – og med god grund i øvrigt – nogle fordomme over for det, som jeg sådan set godt kan forstå. Jeg er enorm bange for at blive bedømt for nogle ting, som jeg har gjort. Ikke, fordi jeg ikke kan stå inde for dem, men fordi man kan få nogle forkerte associationer til, hvem jeg er."*

Lisbeth: *"Mænd drikker på en anden måde. De drikker på værtshus, de drikker sammen med andre. Det er kvinder, der gør det i skjul, er min erfaring. Fordi de ikke vil være ved det. Selv syntes jeg, at det var nedværdigende."*

Julie: *"Da mine børn begyndte at gå i skole, ændrede jeg mit mønster til næsten udelukkende at gå på værtshus med arbejdskolleger; jeg ville ikke have, at de skulle have en mor, som blev set på værtshus."*

Selve rusen fortolkes på mange måder. Antropologer, som har beskæftiget sig med ruskultur og ekstase, især i rituelle sammenhænge, er generelt enige om, at det er universelle fænomener, som har eksisteret til alle tider, men at beruselsesadfærd og rusoplevelsen varierer fra kultur til kultur⁴. Hertil vil jeg tilføje, at den tilmed opleves forskelligt inden for samme kultur, idet rusen efterstræbes både for sjov, for hyggen og festens skyld, men betyder noget helt andet, når kvinden er blevet afhængig.

Susanne: *"Egentlig kan jeg ikke helt forklare, hvad en god rus er. Overskud er måske et godt ord, fordi man har masser af energi, fysisk og psykisk, og man bliver ikke træt. Og en flugt fra hverdagen er det selvfølgelig også, fordi det foregår på en anden måde end i ens hverdag."*

Julie: *"Jeg forbinder rusen med glæde, nysgerrighed, gå-på-mod og masser af energi. Jeg har også fornemmelser af tryghed og omsorg. Og så er jeg glad for smagen og samværet og blandingen af nysgerrighed og refleksion."*

Lisbeth: *"Der er langt mellem misbrug og at nyde et enkelt glas. Det har ikke noget med hinanden at gøre. Når man drikker i misbrug, så drikker man for virkningens skyld og ikke andet."*

Når kvinder bliver afhængige af stoffer eller alkohol, begynder de at blive meget opmærksomme på deres omverden. Facaden som den 'gode mor' og den 'pæne pige' skal bevares under alle omstændigheder.

Der er mange forskellige grunde til, at kvinder begynder et misbrug. Nogle forskere peger på, at der er en diskrepans mellem socialisering til rollen som den 'pæne pige' og virkeligheden. Mange gange kan kvinderne ikke leve op til denne rolle, når stress på arbejdspladsen, problemer i familien og et ubalanceret privatliv tager overhånd og forstyrrer harmonien i hverdagen. Endvidere peges der også på patriarkalske holdninger inden for sundhedsvæsenet⁵. I 1950'erne opdages benzodiazepiner, som er en gruppe medicinske præparater, der enten **bliver** lægeordineret mod angst, uro, spændinger, krampe, søvnløshed og stress eller **købes** illegalt. Da de nævnte symptomer som oftest forbindes med kvinder, konstateres det, at rundt regnet dobbelt så mange kvinder som mænd anvender psykofarmaka. Kvinders afhængighed af stoffer eller alkohol, ligesom mænds, har konsekvenser for hele familien. Men kvinden stemples dobbelt: både som afhængig og som dårlig mor. Dette ses som én af grundene til, at kvinder først kontakter behandlingssystemet meget senere i deres udvikling af afhængighed end mænd.

I min forskning opdagede jeg også, at rusen er noget, der ikke bare skal knyttes til kvinden selv, men kan være en erfaring, hun tager med sig fra at være pårørende til en alkohol- eller narkotikaafhængig.

Linda: *"Vold og alkohol blev en del af min hverdag. Jeg brugte mange år på at prøve at komme ud af det, men jeg kunne slet ikke tage ansvar for mig selv på nogen måder. Jeg var medmisbruger."*

Charlotte: *"Min mor var stoppet mere eller mindre med at spise. Hun drak rødvin i smug. Der var så mange undskyldninger. Jeg tænkte ikke rigtig på at gennemgå det hele, fordi man vælger at tro på, at ens mor taler sandt. Det betyder utrolig meget for familien, at det er min mor, der har det skidt, fordi kvinden er omsorgspersonen i familien."*

Bodil: *"Han har altid drukket, så der var ingen alarm i det for mig. Da det begyndte at kamme over, kom magtesløsheden. Noget af det værste ved at være gift med en alkoholiker var at føle sig snydt, fordi der var noget, der blev skjult for en."*

Hvordan ser behandlingsmulighederne så ud for kvinder? Såvidt jeg har forstået fra rådgivere og behandlere, er der kun få steder, som henvender sig udelukkende til kvinder. Ét af disse steder er Reden, et opholds- og overnatningssted for kvinder, der er narkotikaafhængige. Men de fleste andre steder, jeg besøgte, blandes kvinder og mænd i behandlingsprogrammerne. Dette kan have både fordele og ulemper. Fordelen er, at atmosfæren på opholdsstedet bliver mere balanceret mellem mænd og kvinder, og at begge køn kan begynde at lytte til hinandens baggrunde for misbrug. På den anden side ser jeg en fare for, at blandede behandlingstilbud sætter kvinder i en ringere position og giver dem færre muligheder for at åbne op og tale ærligt, fordi de kæmper hårdere mod fordomme end mænd. Niels, lokal leder i Herning for Landsforeningen Ring i Ring erkender, at *"for 20 år siden var alkoholbehandlingsstederne primært rettet mod mænd. Det var træværksteder og rigtige mandeting, man lavede der. Der var ikke noget med at sidde omkring et rundt bord og udlevere sig selv. Men det har ændret sig meget."* Både mine informanter og skriftlige kilder påpeger, at det sværeste skridt for kvinder er at erkende og acceptere deres problem. Når de først har gjort det, så menes de at trives godt i et blandet miljø. Dette punkt er vigtigt at fremhæve, synes jeg, idet det udfordrer andre kilder, som problematiserer behandlingssystemet i forhold til kvinders muligheder⁶. Men på grund af begrænset tid må der et nyt forskningsprojekt til for at belyse holdninger, myter og realiteter inden for behandlingssystemet.

Sammenfatning: I Projektets Tilbageblik

Et spørgsmål, som enhver forsker eller vordende forsker må stille sig selv, er: Og hvad så? Hvorfor er min forskning relevant? Præsentationen af ovenstående forskningsresultater viser, at 'Kvinder og Rus' er et komplekst emne. At Kvindemuseet har taget emnet op til diskussion og præsentation, er et vigtigt skridt i retningen af oplysning, information og udvidelse af horisonter. Jeg mener, at der stadig er fordomme til stede i det danske samfund, som fastholder stereotype kønsroller. Udstillingen har været succesfuld i at udkrystallisere nogle af disse fordomme og lægge op til diskussion og refleksion. Den viser udviklingen af ølkulturen, tegner nogle portrætter af kendte kvindeskikkelser, som offentligt var kendte for at have alkohol- eller narkoproblemer, viser tegninger lavet af børn til misbrugere, og interviewene indgår som personlige historier, som siger så meget mere, end nogen fortolkende stemme kunne sige.

Et andet spørgsmål, som i mine øjne kræver svar, er: Hvad er det, *jeg* har fået ud af mit praktikophold? Først og fremmest personlig og professionel udvikling. Jeg har aktivt brugt min viden, som jeg indtil daværende tidspunkt havde akkumuleret bag Moesgårds gamle murværk. Jeg har bidraget til at samle viden ind og kunne præsentere det således, at offentligheden vil kunne drage nytte af det og få en bedre forståelse af fænomenet 'Kvinder og Rus'. Måske kan nogle fordomme endda skaffes af vejen. Jeg har kunnet se et formål med det arbejde, jeg har udført i dette halve år. Erfaringerne, som jeg har samlet på Kvindemuseet kombineret med den teoretiske viden, som jeg havde tilegnet mig på universitetet, har tilsammen bidraget til at bane vejen for min videre uddannelse og har været fundamentet for, hvor jeg befinder mig nu.

Til Sidst...

...men ikke mindst, vil jeg gerne sige tak til alle de kvinder, uden hvis hjælp mit forskningsarbejde ville have været betydeligt indskrænket. Merete Ipsen, museumsinspektør på Kvindemuseet og min projektansvarlige, satte mine kvalifikationer og min etnografiske kunnen på prøve. Hun tvivlede ikke på, at jeg kunne gennemføre mine opgaver og var altid til stede med gode råd, kritiske synspunkter, nye perspektiver, enorm viden og fokus på den røde tråd. Hendes trofaste opbakning har hjulpet mig til at beslutte mig for at stræbe efter en karriere inden for museumsverdenen.

Elisabeth har været min højre hånd i alt, hvad angik kommunikationsproblemer med computeren og andre tekniske udfordringer undervejs. Jeg beundrer hendes tålmodighed, når jeg havde besat hendes skrivebord og lod, som om jeg ejede hendes computer. Ud over al hjælp med de tekniske redskaber, var hun også en god lytter, når jeg fortalte om mine fremskridt i projektet. Det har jeg værdsat enormt.

Lene B., en temporær ansat, var utrolig behjælpelig med den 'kedelige' del af forskningsarbejdet. Hun hjalp til, da det gjaldt at transkribere interviewene fra bånd til papir. Jeg skylder hende meget for at spare mig for mange timers arbejde!

Resten af kvinderne vil jeg nævne i fællesskab. Mens nogle lyttede interesseret til udviklingen af projektet og støttede mig moralsk, intellektuelt og emotionelt, var der andre, der altid var bekymret om min fysiske velbefinden og sørgede for, at jeg fik blodsukkeret op og energien tilbage med vidunderlig frugttærte og andre herligheder fra Kvindemuseets fantastiske køkken.

Deres hjælp har i lige høj grad bidraget til en meget positiv personlig oplevelse på Kvindemuseet og en vellykket udstilling.

Den største tak skal rettes til de kvinder og mænd, som har muliggjort hele projektet: kvinderne, som fortalte mig deres historier om rusoplevelserne og erfaringerne med stoffer og alkohol; de dygtige mennesker, som bruger deres kræfter på at gøre en indsats for behandlingsområdet; og til sidst de personer, som kunne give mig gode råd undervejs i **mit** projekt, som henviste til nyttige kilder og delte deres netværk og viden med mig.

Noter

---

¹ Som nogle relevante litteraturhenvisninger kan der her nævnes: Jesper Allentoft (red.): *Kvindemisbrug, rapport fra Nordisk konference d.4, 5 og 6 okt. 1984 om kvinder og misbrug*, Kbh: Dansk Kvindesamfund, 1985.; Dimitra Gefou-Madianou (red.): *Alcohol, Gender and Culture*, London: Routledge, 1992.; Orla Lehmann et al.: *Alkoholisme – en familiesygdom som kan behandles*, Kbh: DCAA, 2002.; Maryon McDonald (red.): *Gender, Drink & Drugs*, Oxford: Berg, 1994.; Pamela Raine: *Women's Perspectives on Drugs and Alcohol – The Vicious Circle*, Aldershot: Ashgate, 2001.; Margaret Sargent: *Women, Drugs and Drug Policy in Sydney, London and Amsterdam*, Aldershot: Ashgate, 1992.; Sally J. Stevens et al. (red.): *Women in Substance Abuse – Gender Transparency*, N.Y.: Hawthorn Press, 1998.

² I foråret 2003 fokuserede både Politiken, B.T. og Århus Stiftstidende i nogle artikelserier på det danske alkohol- og narkotikabrug og dets historie og konsekvenser.

³ <http://home7.inet.tele.dk/erikjapp/info/alkoholmisbrug.htm>; Karen Elmeland: *Danskerne, alkoholen og rusen*, *Humaniora* nr. 1, 1995.; Karen Spannow: *Dansk Druk, Politiken*, 23.juni, 2001.

⁴ Karen Elmeland, s.19.

⁵ Jesper Allentoft (red.), s. 52.

⁶ Jesper Allentoft (red.); interview med Helene Bygholm Christiansen, afdelingsleder for Alkoholrådgivningen i Viby, 23.4.2003.

